

Programma

09.00 Ontvangst

09.30 Opening door de dagvoorzitter

Joost Hoebink, dagvoorzitter

09.45 De wereld van palliatieve zorg

Sander de Hosson, longarts, gespecialiseerd in longkanker en palliatieve zorg

Laat je door Sander de Hosson meenemen in de ontwikkelingen op het gebied van palliatieve zorg. Er zijn nog vele uitdagingen, tegelijk is er een goede ontwikkeling gaande, want er is steeds meer aandacht voor palliatieve zorg. De weg is nog lang, maar we zijn samen onderweg door vandaag bij elkaar te zijn!

10.45 Medicatiebeleid in de laatste levensfase

Eric Geijteman, internist-oncoloog in opleiding en klinisch farmacoloog Erasmus MC

Patiënten in Nederland gebruiken in de laatste dagen tot weken van hun leven talrijke overbodige medicijnen. Deze medicijnen zouden idealiter in een eerder stadium gestopt moeten worden. Hiermee zou de zorg aan het einde van het leven geoptimaliseerd kunnen worden. Jij staat zeer dichtbij de patiënt en kan een belangrijke rol spelen in het stoppen van overbodige medicijnen. Op welke manier? Op deze en andere vragen zal antwoord worden gegeven.

11.15 Break

11.45 Communicatie in de laatste fase, met patiënt én naasten

Hoe kun je patiënten en naasten zoveel mogelijk houvast bieden in de laatste fase?

12.15 Ervaringsverhaal over verlies en rouw

12.45 Lunchpauze

13.45 Sessieronde 1

14.45 Break

15.15 Sessieronde 2

16.15 Einde

1 Zorg voor de zorgverlener

Sander de Hosson, longarts, gespecialiseerd in longkanker en palliatieve zorg

Wat doet de zorg die je verleent in de palliatieve fase met jou? Er kan wel eens iets fout gaan, wat doe je dan? Wanneer is iets een calamiteit en hoe ga je daar mee om? Hoe kunnen we elkaar collegiaal ondersteunen? Kom naar deze workshop en zorg voor jezelf. Je krijgt vele tips die je kunt gebruiken in (heftige) situaties.

2 Last days

Lieve Blancquaert, fotografe en documentairemaakster

Lieve maakte de indringende fotoreportage Last Days. Ze vertelt over haar wereldreis die ze maakte om het einde van het leven in beeld te brengen. Hoe we omgaan met de dood verschilt wereldwijd enorm.

3 Verbinding maken tussen huisarts en verpleegkundige

Saskia Teunissen, hoogleraar palliatieve zorg, hospicezorg, UMC Utrecht

In de palliatieve fase is de tijd beperkt. Een goede samenwerking tussen de huisarts en verpleegkundigen levert tempo op. Hoe zorg je voor een goede samenwerking? Wat zijn stimulerende/verbindende factoren in de samenwerking en wat juist de belemmerende? Van beide kun je leren: wat kun je doen of wat kun je beter laten?

Er wordt binnenkort een workshop over dit thema specifiek voor huisartsen toegevoegd.

4 Medicatiebeleid in de laatste levensfase

Eric Geijteman, internist-oncoloog in opleiding en klinisch farmacoloog Erasmus MC

Deze workshop biedt verdieping n.a.v. de presentatie in de ochtend. We kijken met elkaar naar de manier waarop jij een belangrijke rol kunt spelen in het stoppen van overbodige medicijnen. Patiënten in Nederland gebruiken in de laatste dagen tot weken van hun leven talrijke overbodige medicijnen. Deze medicijnen zouden idealiter in een eerder stadium gestopt moeten worden. Hiermee zou de zorg aan het einde van het leven geoptimaliseerd kunnen worden. Je verlaat de workshop met praktische tips voor de dagelijkse praktijk.

5 Palliatieve sedatie

Margot Verkuylen, specialist ouderengeneeskunde/kaderarts palliatieve zorg.

Bij palliatieve sedatie wordt het bewustzijn met medicijnen opzettelijk verlaagd om lijden te verlichten bij een patiënt in de laatste levensfase. Dit is een normale medische handeling en geen vorm van euthanasie. Het begrip palliatieve sedatie levert in de praktijk veel verwarring op. In de dagelijkse praktijk is het belangrijk goede uitleg te geven aan de patiënt en zijn naasten over doel, gang van zaken en effect van palliatieve sedatie. In deze interactieve workshop gaan we aan de hand van casuïstiek in op de richtlijn palliatieve sedatie, en hoe je dit bespreekt. Wat bespreek je? Met wie? Hoe begeleid je patiënt en naasten?

6 Palliatieve sedatie (advanced*)

Margot Verkuylen, specialist ouderengeneeskunde/kaderarts palliatieve zorg

Bij palliatieve sedatie wordt het bewustzijn met medicijnen opzettelijk verlaagd om lijden te verlichten bij een patiënt in de laatste levensfase. Dit is een normale medische handeling en geen vorm van euthanasie. Het toepassen van palliatieve sedatie blijkt niet altijd eenvoudig. In deze interactieve workshop gaan we aan de hand van (complexe) casuïstiek in op problemen rondom sedatie. De richtlijn palliatieve sedatie wordt hierbij als bekend verondersteld. Deelnemers krijgen gelegenheid hun ervaren dilemma's uit de praktijk te bespreken.

*Voor het volgen van deze workshop is kennis omtrent het onderwerp nodig.

7 Palliatieve zorg voor patiënten met een migrantenachtergrond

Cor Hoffer, cultureel antropoloog en socioloog

In de huidige Nederlandse samenleving krijg je als zorgprofessional te maken met patiënten en hun naasten, die een andere culturele en/of levensbeschouwelijke achtergrond hebben dan jijzelf. Je maakt kennis met voor jou onbekende ziekteopvattingen, manieren van hulp zoeken en visies op het levenseinde. Tevens kunnen levensstijlen en de rol van familie anders zijn dan je gewend bent. In deze sessie leer je wat de invloed is van cultuur en levensbeschouwing (zoals christendom, islam, hindoeïsme en winti-religie) op ziekteopvattingen en visies op de dood. En je maakt kennis met het Culturele Interview, een methodiek om aan te sluiten bij de belevingswereld van patiënten met een andere culturele achtergrond.

8 Vermoeidheid bij kanker in de palliatieve fase: wat kun jij als verpleegkundige doen?

Marlies Peters, verpleegkundig expert medische oncologie

In de herziene richtlijn (mei 2019) 'vermoeidheid bij kanker in de palliatieve fase' komt naar voren dat er een belangrijke rol is weggelegd voor jou als verpleegkundige. Hoe pak je die rol, hoe herken je deze en wat kun jij doen als een patiënt met ongeneeslijke kanker vermoeid is? Je krijgt praktische handvatten en tips over bv slaap, voeding en psychosociale interventies.

9 Transmurale (palliatieve) zorg

Annemiek van Seggelen, Verpleegkundig Specialist Palliatieve Zorg, Leiden University Medical Center

Tijdens deze workshop behandelen we de landelijke ontwikkelingen m.b.t. transmurale zorg. Je keert geïnspireerd om je eigen rol in de samenwerking tussen 1ste en 2de lijn uit te bouwen huiswaarts.